

Ecsedi Zsuzsa

„Téged, Úristen, mi, keresztyének”

Egy gyülekezeti ének útja*

A *Téged, Úristen* (EÉ 41) *Te Deum*-parafra-
zis énekkincsünk legértékesebb rétegébe
tartozik. A jelen írás arra vállalkozik, hogy
kiderítse: milyen változásokon ment át ez

Ecsedi Zsuzsa egyházzene-sz, az Evangélikus
Kántorképző Intézet Zenei Intézetének tudomá-
nyos munkatársa, az Evangélikus Hittudomá-
nyi Egyetem oktatója, budahegyvidéki kántor.

a régi magyar ének az évszázadok folyamán (szövegváltozatok, versszakok
számának változása, dallamutalások). A terjedelmi korlátok miatt viszont nem
célja az eredeti *Te Deum* elemzése, a latin szöveg és a magyar parafrázis össze-
vetése.

Té - ged, Úr - is - ten, mi ke - resz - tyé - nek

Dicsérünk és áldunk, És Atya, Fi - ú, Szentléleknek vallunk.

A kilencversszakos költemény *Huszár Gál* 1574-es énekeskönyvének második
részében (22^r) jelent meg először nyomtatásban; szerzőjét nem ismerjük.¹ A vers
formája az 5+5+6 tagolású 2×16-osból alakulhatott ki a második nagysor egyik
ötszótagos tagjának elíziójával.²

Az ének szövege —kisebb igazításoktól eltekintve— azonos formában sze-
repel a forrásokban egészen a XVIII. század végéig.³

Az 1805-ös *Új énekeskönyv* viszont az első versszak után lényegében új ver-
set közöl, az 5. és 7. strófát ki is hagyja.

Az 1911-es *Keresztyén (Dunántúli) énekeskönyv* ismét új, az eredetitől erősen
eltérő átdolgozással jelentkezik;⁴ itt a 7. versszak marad ki.

Az 1948-as *Református énekeskönyv* (RÉ 242) igyekszik visszatérni a XVI.
századi szöveghez, csak néhány helyen igazítja ki a nyilvánvalóan régies, ne-
hezen érthető fordulatokat.

* A tanulmány az OTKA K 77776 pályázatának keretében készült.

¹ Ennek ellenére a XX. századi evangélikus énekeskönyvek Bencédi Székely István nevét tüntetik fel.

² Ilyen formájú például a „Szent vagy örökké, Atya Úristen” (RMDT I. 99; GyLK 817).

³ Lásd a szövegtáblázatban, amely a témánk szempontjából legfontosabb énekeskönyvek verzióit tartalmazza. A szöveg változásait kurzívval jelöljük.

⁴ Sántha Károly munkája.

341.) **I** Rged' UR ISTEN! mi Keresztyének, Ditsérünk,
 és áldunk: Atya, Fiú és Szent Léleknek vallunk.
 2. Néked a' tiszta és szent ártatlan Angyalok szolgál-
 gálnak, Szüntelen-való fel-fzóval kiáltnak:
 3. Szent, Szent, - Szent ISTEN! te Seregeknek vagy
 URa ISTENE; Tellyes menny és föld nagy ditsőségeddel!
 4. Apostoloknak, és Prófétáknak ditső szent seregi,
 Mártíromoknak ditsérnek seregi.
 5. Téged' e' földön Keresztyéneknek szent Gyüleke-
 zete, Atya UR ISTEN! mindenkoron ditsér.
 6. És tiszteletes te szent Fijadat az UR Jásus Kris-
 tust, És vígaztató Szent Lélek UR ISTENT.
 7. Te ditsőségnek, UR Jásus Kristus! vagy örök
 Királya, Atya ISTENnek edgyetlen-edgy Fija.
 8. Oltalmazd-meg vezedelemtől a' te népcidet,
 Oltalmaz büntől mindenkoron minket.
 9. Ditsérünk téged' menyei Atyánk! a' te szent Fi-
 jaddal; És mind örökké Szent Lélek ISTENNEL.

Az Öreg Debreceni Énekeskönyvből.

Az 1982-es *Evangélikus énekeskönyv*ben megjelent vers⁵ az első három strófá-
 ban többnyire egyezik a református változattal, utána viszont jelentősen eltér
 attól. Trajtler Gábor feljegyzéseiből látszik,⁶ hogy a munka során az evangéli-
 kus szerkesztők a református gyűjtemény tanulmányozásán kívül az *Új zenge-
 dező menyei kar*-hoz tértek vissza.⁷ Mindkét énekeskönyvben hiányzik a 4. és
 a 7. versszak.⁸

A *Gyülekezeti liturgikus könyv* —a tanévzáró istentiszteleti rend keretében—
 a 4. versszakkal kibővítve szerepelteti az éneket.⁹

⁵ Túrmezei Erzsébet átdolgozása.

⁶ Itt mondok köszönetet Trajtler Gábornak az anyag rendelkezésre bocsátásáért.

⁷ Ezt a következő sorok mutatják egyértelműen: „szent és ártatlan/ártatlan és szent” (2. vsz.);
 „Menny és föld szolgál nagy dicsőségedre” (3. vsz.).

⁸ A 7. strófa tartós kimaradásának valószínűleg az az oka, hogy kicsit más szavakkal, de a 6.
 versszak mondanivalóját ismétli.

⁹ GyLK 643. 2007-ben már nem okozott problémát a mártírok emlegetése.

A dallam története is igen fordultatos. Bár *Huszár Gál* gyűjteménye közölközték, ez az ének ott csak ad notam jelzést kapott: *Felséges Isten, hozzád kiáltunk nagy keserűséggel*.¹⁰ A szöveg a XVIII. századi énekeskönyvekben már a régebbi és népszerűbb *O gloriosa, o speciosa* dallamhoz¹¹ kapcsolódik. *Csomasz Tóth Kálmán* az *O gloriosa*-változatok közt a *Téged, Úristen*-en kívül még három szöveget sorakoztat fel, melyek közül kettő a későbbiekben nótajelzéssé is válik.¹² E típus jellemzője, hogy az énekek egy része —a volta-ritmusnak megfelelően— hármas ütembe, más része páros ütembe rendeződik; tárgyalt énekünk ez utóbbi csoportba tartozik.

De nemcsak a *Téged, Úristen*, hanem az *Örül mi szívünk*¹³ és a *Felséges Isten* is az *O gloriosa* nótajelzést hordozza.¹⁴ Ennek azért van jelentősége, mert a *Dunántúli énekeskönyv* az *Örül mi szívünk* dallamával párosítja a *Te Deum*-éneket.¹⁵

Énekünknek nemcsak a szövege, hanem a dallama is összeköti a kereszténység évszázadait. A plagális a-moll dallam hangkészlete lényegében azonos a gregorián *Te Deum* 4. tónusú dallamáéval.

Felhasznált irodalom

- CSOMASZ TÓTH KÁLMÁN: *A XVI. század magyar dallamai*. Akadémiai, Budapest 1958. (Régi Magyar Dallamok Tára I, rövidítve: RMDT I.)
- DOBSZAY László: *A magyar népének I*. Veszprémi Egyetem, Veszprém 1995.
- HUSZÁR GÁL: *A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséretnek és imádságok. Komjátí 1574*. A kíséző tanulmányt írta és a faksimile szövegét gondozta H. HUBERT Gabriella. A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, Budapest 1986. III, 1001–1052. (Bibliotheca Hungarica Antiqua, 13).
- HORVÁTH Iván, H. HUBERT Gabriella, FONT Zsuzsa, HERNER János, SZŐNYI Etelka, VADAI István, GÁL György: *Répertoire de la poésie hongroise ancienne. Manuel de correction d’erreurs dans la base données*. Rövidítve: RPHA. Nouvel Objet, Paris 1992. I–II.
- Énekeskönyv magyar reformátusok használatára*. Bp. 1948. (Rövidítve: RÉ)
- Evangelikus Énekeskönyv*. Bp. 1982. (Rövidítve: EÉ)
- Evangelikus istentisztelet — Gyülekezeti liturgikus könyv*. Bp. 2007. (Rövidítve: GyLK)

¹⁰ RMDT I. 98, 130.

¹¹ RMDT I. 130.

¹² Követi vala népnek soksága (RMDT I. 130/III.) az 1778-as debreceni „Öreg” énekeskönyvben; Az Úr Istennek csuda hatalma (RMDT I. 130/I.) az 1805-ös pozsonyi Új énekeskönyvben.

¹³ RMDT I. 98.

¹⁴ Úgy látszik, hogy kezdetben az ebben a formában fennmaradt két dallamot a megfelelő formájú szövegekhez meglehetősen szabadon használták (a népzenei gyakorlathoz hasonlóan).

¹⁵ Valószínűleg inkább a ritka strófaforma miatt, és nem azért, mert ismerték a XVI. századi gyakorlatot.

Téged, Úristen, mi keresztyének 1

A) Huszár Gái: A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséretetek és imádságok, Komjáti, 1574 (Faksimile 1986) RMNy 353/2	Új zengedező menyeyi kar, 1743 „Öreg” énekeskönyv, „Frankfurt” (Sopron), 1770 (1778, digitális)	Új énekeskönyv, Pozsony, 1805 (1805, fénymásolat)
B) Masodic része a Szent gyülekezetben való isteni dicséreteknek. p. 22r RPHA 1364; RMDT I. 130/IV.	Sz. Háromságról való Ditséreték. Külömb-külömb-féle ditséreték 341.)	
C) Az Te Devm lavdamvs summa szerént.		
D) Notaia, Felseges Isten hozzád kiáltunc nagy keserüseguel.* (dallamközlés nélkül) (RPHA 409; RMDT I. sz 98, 130)	Nót. Korveti vala népnek soksága: (dallamközléssel) (RPHA 781; RMDT I. 130/III)	Nóta: Az Úr Istennek tsuda hatalma: (dallamközlés nélkül) (RMDT I. 130/I)
1. Téged VR Isten mi Keresztyének diczerunc es áldunc, Atya es fiu szent leleknek vallunc.	1. Téged' UR Isten, Mi keresztyének Ditsérunc es áldunc, Atya, és Fiú', Sz. Léleknek vallunc.	1. Téged Úr Isten Az igaz hitben Áldunk 's magasztalunk Atya és Fiú, 'S Szent Léleknek vallunk.
2. Noked az tiszta es nagy hatalmu angyaloc szolgálnac, szuntelen valo fel szoual kiáltnac.	2. Néked a' tiszta És szent ártatlan Angyaloc szolgálnac, Szuntelen való Felszóval kiáltnac:	2. Mint mindíantalan A' szent 's ártatlan Angyaloc szolgálnac Néked, 's Tégedet Illyenképpen áldnac.
3. Szent szent szent Isten te seregeknek vagy Vra Istene, telyes a menny föld nagy dicsoseggeddel.	3. Szent, Szent, Szent Isten, Te Seregeknek Vagy Ura Istene; Menny és föld szolgál Nagy dicsoseggedre.	3. Szent! Szent! Szent Isten! Kit tisztel minden Mennyen és e' földön; Mi-is örvendünk Te ditsőséggedben.

Téged, Úristen, mi keresztyének 2

A) Keresztyén énekeskönyv, Budapest, 1911 Kiadja a Dunántúli Ágostai Hitv. Evang. Egyházkerület (1911, fénymásolat)	Keresztyén énekeskönyv, Budapest, 1955 A Dunántúli evangélikus énekeskönyv rövidített kiadása új résszel (1957)	Énekeskönyv magyar reformátusok használatára, Budapest, 1948 (1992)	Evangélikus énekeskönyv, Budapest, 1982 (2006)	Evangélikus istentisztelet – Gyülekezeti liturgikus könyv, Budapest, 2007 (2007)
B) Szentháromság ünnepén 250	Szentháromság ünnepén 250	A Szentháromságról 242.	Dicséreték és könyörgések; Dicséreték 41	Tanévzáró istentisztelet 642, 643
C) Az ősi Te Deum. Székely István gönci lelkész (+ 1558 körül).	Ambrosius (340–397). Bencédi Székely István. Az ősi "Te Deum" (Sántha Károly)	Nicetas (335–414) nyomán, először Huszár Gál énekeskönyvében, 1574.	IV. századi himnusz (Te Deum laudamus) nyomán Benczedi Székely István +1558?	EÉ 41, a 4. versszakkal kiegészítve
D) Dallama: Örül mi szívünk (dallamközlés külön fizetben)	Dallama: Örül mi szívünk (RMDT I. 98.) (dallamközlés nélkül)	Kolozsvár, 1744. (dallamközléssel)	Kolozsvár 1751 (dallamközléssel)	Dallam: Téged, Úristen 41
1. Téged Úristen Az igaz hitben Áldunk, magasztalunk, Atya Fiúnak S Szentléleknek vallunk.	1. Téged Úristen Az igaz hitben Áldunk, magasztalunk, Atya Fiúnak S Szentléleknek vallunk.	1. Téged Úr Isten, mi keresztyének Dicsérünk és áldunk, És Atya, Fiú, Szentléleknek vallunk.	1. Téged, Úristen, mi keresztyének Dicsérünk és áldunk, És Atya, Fiú, Szentléleknek vallunk.	1. Téged, Úristen, mi keresztyének Dicsérünk és áldunk, És Atya, Fiú, Szentléleknek vallunk.
2. Néked oda fent Az ártatlan szent Angyalok szolgálják, Szüntelen való Fennszóval így áldnak:	2. Néked oda fent Az ártatlan szent Angyalok szolgálják, Szüntelen való Fennszóval így áldnak:	2. Néked a tiszta, ártatlan és szent Angyalok szolgálják, Szüntelen hangos felszóval kiáltnak:	2. Néked a tiszta, ártatlan és szent Angyalok szolgálják, Szüntelen zengő fennszóval kiáltnak:	2. Néked a tiszta, ártatlan és szent Angyalok szolgálják, Szüntelen zengő fennszóval kiáltnak:

3. Szent, Szent, Szent Isten,
Mennyben és itt lenn
Seregeknek Ura,
Téged dicsóít
A hívek tábora.
3. Szent, Szent, Szent Isten,
te seregeknek
Vagy Ura, Istene!
Teljes a menny s föld
nagy dicsőséggeddel!
3. Szent, szent, szent Isten,
te seregeknek
Vagy Ura, Istene!
Menny és föld szolgál
nagy dicsőséggedre.
3. Szent, szent, szent Isten,
te seregeknek
Vagy Ura, Istene!
Menny és föld szolgál
nagy dicsőséggedre.
4. Az apostolok,
A szent mártírok,
S próféták mind áldnak,
Dicsó serégi
Csak téged imádnak.
4. Szent seregei
apostoloknak
És a prófétáknak
És mártíroknak
szüntelenül áldnak.
5. A gyülekezet
Feléd nyújt kezét,
S imád, Isten, téged,
Hálaadása
nem ér soha véget.
5. Téged a földön
szent egyházadban
Minden keresztyének,
Szent Atyaisten,
áldanak, dicsérnek.
6. Krisztus nevére
Meghajol térde
Minden keresztyénnek,
Őt s a Szentlelket
Magasztalja ének.
6. Te imálandó
szent Fiad, Jézust,
Magasztaljuk hitben,
S Vigasztalónkat,
Szentlélek Úristent.
7. Kérünk, őrizzed
És védelmezzed
Nyájadat szüntelen,
Bűntől, veszélytől
Oltalmazd kegyesen.
7. Oltalmazd, kérünk,
minden veszélyben
Benned bizó néped,
Oltalmazd bűntől
s lelki kártól minket!
8. Dicsőség, áldás,
Őrök imádás,
Szenháromság, néked,
Tégedet áldjon
Őrökké te néped!
8. Dicsérünk téged,
mint jó Atyánkat
A te szent Fiaddal
És Szentlélekkel,
mi Vigasztalónkkal.
6. Oltalmazd, kérünk,
minden veszélyben
Benned bizó néped,
Oltalmazd bűntől
s lelki kártól minket!
7. Dicsérünk téged,
mint jó Atyánkat
A te szent Fiaddal
És Szentlélekkel,
mi Vigasztalónkkal.